

فصل پنجم: اخلاق

در درس‌های پیش دانستیم که پیامبران و امامان، انسان‌های برگزیده‌ای هستند که خداوند آنها را - به خاطر ویژگی‌های ارزشمندی که دارند - الگوی ما قرار داده است تا با درس گرفتن از گفتار و رفتار آنها، هم در دنیا خوشبخت باشیم و هم به پاداش بزرگ آخرت دست یابیم.

این فصل که از چهار درس تشکیل شده است به بخشی از سفارش‌های تربیتی و اخلاقی پیشوایان دین می‌پردازد که عمل به آنها، زندگی مؤمنان را در همین دنیا شیرین ساخته و باعث تقویت دوستی و ارتباط آنان با یکدیگر می‌شود.

درس سیزدهم (بر بال فرشتگان): به ما می‌آموزد که بدون علم و آگاهی، رسیدن به اهداف بزرگ امکان‌پذیر نیست و به همین دلیل علم‌جویی از اهمیت فوق‌العاده‌ای در دین اسلام برخوردار است.

درس چهاردهم (پاران شیطان): به ما نشان می‌دهد که عجله و تنبلی دو ویژگی ناپسند اخلاقی هستند که ما را از رسیدن به خوشبختی بازمی‌دارند. این درس به معرفی راه‌های مقابله با این ویژگی‌ها نیز می‌پردازد.

درس پانزدهم (کمال همنشین): به ما می‌آموزد که دوستان ما - خوب یا بد - می‌توانند بر رفتارهای ما تأثیرهای بسیاری داشته باشند. به‌علاوه این درس به ما نشان می‌دهد که چه کنیم تا گرفتار دوستی با افراد بدکار نشویم.

درس شانزدهم (راستگو و راست‌کردار): دو ویژگی بسیار مهم دوستان خوب، یعنی راستگویی و وفای به عهد را بیان می‌کند و نشان می‌دهد که نادیده گرفتن این خصلت‌های خوب تا چه اندازه می‌تواند برای ما زیان‌بار باشد.

درس سیزدهم بربال فرشتگان

ارزش دانش

«... ای کاش به جنگ با مسلمانان نیامده بودیم، فکر می‌کنی با ما چه خواهند کرد؟»

– «این چه سؤالی است؟ یعنی نمی‌دانی چه سرنوشتی در انتظار ماست؟ ما سال‌ها آنها را آزار و شکنجه کرده‌ایم. الآن هم در جنگ با آنها شکست خورده‌ایم و اسیر شده‌ایم؛ اگر خودت به جای آنها بودی چه رفتاری با دشمنانت می‌کردی؟...»

وقتی اسیران را نزد پیامبر **صلی الله علیه وآله** آوردند، سرو صداها فرو نشست. همه چشم‌ها به لب‌های پیامبر دوخته شده بود. مردم مشتاقانه می‌خواستند ببینند رسول خدا چه فرمانی خواهد داد. دستور پیامبر شگفتی بسیاری از مردم را برانگیخت:

هر اسیری که به ده نفر از مسلمانان خواندن و نوشتن بیاموزد، آزاد است.^۱

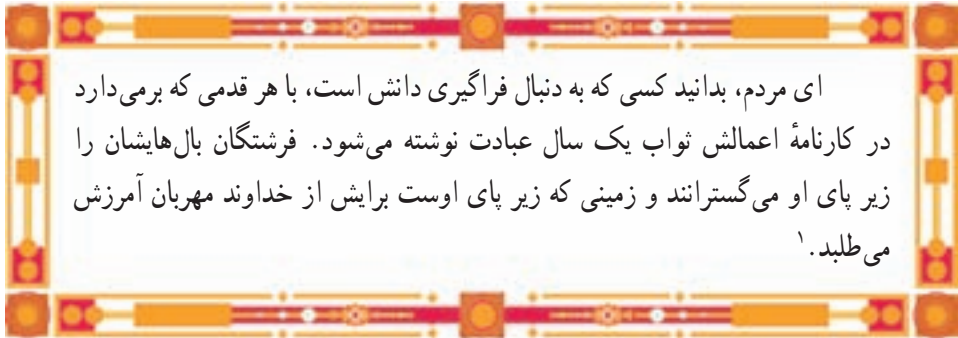

۱- الطبقات الکبری، ج ۲، ص ۲۲.

در میان راهنمایی‌های دین اسلام کمتر موضوعی را می‌توان یافت که به اندازه دانش‌اندوزی مورد توجه قرار گرفته باشد.

کسب دانش در پیشگاه خداوند، از چنان اهمیتی برخوردار است که در ردیف ارزشمندترین عبادت‌ها قرار گرفته است.

پیامبر رحمت، حضرت محمد **صلی الله علیه و آله** می‌فرماید :

برای آگاهی از ارزش دانش در دین اسلام به احادیث زیر که از رسول اکرم **صلی الله علیه و آله** و امیر مؤمنان **علی علیه السلام** به ما رسیده است توجه کنید :

- ۱- فراگیری دانش بر هر مسلمانی واجب است.^۲
 - ۲- در برابر کسی که از او علم می‌آموزید، فروتن باشید.^۳
 - ۳- علم و دانش گنجی است پایان‌ناپذیر.^۴
 - ۴- آنان که اهل علم و دانش‌اند حتی پس از مرگشان زنده‌اند.^۵
- حال اگر بخواهید با خداوند مهربان سخن بگویید و از او چیزی بخواهید چه می‌گویید؟ خداوند دانا در قرآن کریم به پیامبر خود می‌فرماید :

۱- کافی، ج ۱، ص ۳۴.

۲- کافی، ج ۱، ص ۳۰.

۳- کافی، ج ۱، ص ۳۶.

۴- عُبُونُ الْحَكْمِ وَالْمَوَاعِظِ، ص ۴۶.

۵- غُرُرُ الْحَكْمِ، ص ۴۷.

«... قُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا»^۱.

بگو، پروردگارا، دانش مرا بیفزای.

فعالیت کلاسی

هر یک از عبارات زیر مربوط به یکی از احادیث یاد شده است. شما می‌توانید شماره مربوط به هر حدیث را در کنار آن بنویسید.

علم آموزی برای همه
ثروت واقعی

زندگی همیشگی
تواضع نسبت به معلم

آیا می‌دانید دلیل این همه سفارش و تأکید دین اسلام بر کسب دانش چیست؟

حرکت با چراغ خاموش ممنوع!

طبق قوانین راهنمایی و رانندگی، هر خودرویی که چراغ نداشته باشد و یا چراغش خراب باشد، باید تا زمان برطرف شدن این مشکل، متوقف بماند و حق تردد در جاده‌ها را ندارد، می‌دانید چرا؟

امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

کسی که کارهایش را بدون دانش و پیش انجام می‌دهد، مانند کسی است که به بی‌راهه می‌رود. هرچه سریع‌تر حرکت کند، از مقصدش دورتر می‌شود.^۲

۱- سوره طه، آیه ۱۱۴.

۲- وسائل الشیعة، ج ۲۷، ص ۲۴.

بنابراین تنها کسانی می‌توانند به اهداف خود برسند که نسبت به راه خود، علم و آگاهی داشته باشند و همان‌گونه که هیچ خودرویی بدون چراغ نمی‌تواند در شب تاریک به مقصد برسد، پیدا کردن راه درست زندگی نیز، بدون دانش و بینش، امکان‌پذیر نخواهد بود.

با توجه به این واقعیت، مسلمانان که راه سعادت خود را از پیامبر و خاندان پاکش آموخته بودند، با عمل به سفارش‌های آنها، تلاش خستگی‌ناپذیری را برای کسب دانش آغاز کردند.

به‌عنوان مثال، بیش از چهار هزار نفر، در مجالس گوناگون درس امام صادق **علیه السلام** شرکت می‌کردند و هر گروهی به یادگیری یکی از رشته‌های علمی مشغول بودند. شاگردانی که بعدها، دانشمندان بزرگی شدند و نام برخی از آنها هنوز در بسیاری از دانشگاه‌های بزرگ جهان شنیده می‌شود.

جابر بن حیان (پدر علم شیمی) یکی از این چهار هزار شاگردی بود که سال‌ها شاگرد امام صادق **علیه السلام** بود.

بیشتر بدانیم

پیشتاز در علم آموزی

یکی از درخشان‌ترین چهره‌های تاریخ علم و دانش جهان، محمدبن موسی خوارزمی است. از این دانشمند مسلمان، کتاب‌های بسیاری در موضوعات ستاره‌شناسی، جغرافیا و ریاضیات به‌جای مانده است که از مهم‌ترین آنها می‌توان به دو کتاب «فنّ محاسبه» و «جبر و مقابله» اشاره کرد.

خوارزمی این کتاب‌ها را برای تاجران، کارمندان و مأموران دولتی که زمین‌ها را برای کشاورزان و دیگران اندازه‌گیری و تقسیم می‌کردند نوشت. وی در این کتاب‌ها برای اولین بار به آموزش مسائلی از ریاضی پرداخت که تا آن زمان در تاریخ این علم بی‌سابقه بود. شیوه محاسبات کسری و اعشاری و تقسیم‌های این اعداد از جمله ابتکارهای وی در این کتاب‌هاست.

کتاب‌های خوارزمی سیصد سال بعد، در اروپا منتشر شد. اروپایی‌ها که برای اولین بار با این شیوه از محاسبات ریاضی آشنا می‌شدند، نام این علم را الگوریتمی (که از نام الخوارزمی برداشت کرده بودند) نهادند.^۱

به یاد داشته باشیم، موفقیت‌های علمی مسلمانان در زمان‌هایی روی می‌داد که در کنار توجه جدی به کسب علم و دانش به احکام و تعالیم اسلامی نیز عمل می‌کردند و هرگاه از این مهم غافل می‌شدند، از پیشرفت‌های آنان نیز کاسته می‌شد.

فعالیت کلاسی

«مردی نزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: ای رسول خدا، علم چیست؟
پیامبر فرمود: سکوت کردن. پرسید: سپس چه؟ فرمود: گوش فرا دادن. مرد باز پرسید: بعد چه؟ فرمود: به خاطر سپردن. باز پرسید: بعد از آن چه؟ فرمود: به آن عمل کردن. باز گفت: سپس چه؟ فرمود: آموزش آن به دیگران.»^۲
درباره این حدیث ارزشمند در کلاس گفت‌وگو کنید و با استفاده از آن، مراحل کسب دانش را توضیح دهید.

ما می‌توانیم^۳

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ملت بزرگ ایران نشان داد که می‌خواهد با پیروی از تعالیم اسلام راه پیشرفت علمی را با پشتکار و همت بیشتری پیماید. تلاش جوانان مسلمان ایرانی برای جبران عقب‌ماندگی‌ها خیلی زود، نتیجه داد و

۱- هم‌اکنون نیز در کشورهای اروپایی و آمریکا به شیوه‌های حل مسائل ریاضی «الگوریتم» گفته می‌شود.

۲- کافی، ج ۱، ص ۴۸.

۳- «ما می‌توانیم» جمله‌ای است که امام خمینی (ره) بارها در سخنان خود، خطاب به مردم، بیان کرده است.

دانش‌آموزان ایرانی در اولین دوره المپیاد جهانی ریاضی - با وجود مشکلات زیاد جنگ تحمیلی - توانستند بسیاری از کشورها را پشت سر بگذارند. این موفقیت مقدمه‌ای برای درخشش دانش‌آموزان در سایر رشته‌ها بود. تلاش بی‌گیر معلمان و دانش‌آموزان به همراه استعداد خدادادی جوانان مسلمان کشورمان، به سرعت نام ایران را دوباره بر سر زبان دانش‌پژوهان دنیا انداخت.

کسب بیش از چهارصد مدال طلا، نقره و برنز از المپیادهای بین‌المللی علمی، دستیابی به فناوری پیچیده هسته‌ای، دستیابی به دانش ساخت و پرتاب ماهواره به فضا، پیشرفت‌های خیره‌کننده پزشکی و ساخت برخی داروهای مهم برای اولین بار در جهان، تنها گوشه‌ای از موفقیت‌های جوانان این کشور در همین مدت کوتاه است. موفقیت‌هایی که در سایه بازگشت ما به راهنمایی‌های نورانی اسلام صورت گرفته است.

بیشتر بدانیم

- ریاضی‌اش خیلی خوب بود. شب‌ها بچه‌ها را جمع می‌کرد کنار میدان. زیر نور تیر چراغ برق به آنها ریاضی درس می‌داد.

- سال دوم دانشگاه استاد اصرار داشت که همه باید کراوات بزنند؛ اما او کراوات نزد. استاد دو نمره از او کم کرد؛ هجده؛ بالاترین نمره!

- اول ترم استاد به دانشجویها گفت: هیچ‌کس نمی‌تواند در این درس نمره‌ای بالاتر از ۱۵ بگیرد. از بس که این درس سخت و فنی است، هر کس پایان ترم ۱۵ بگیرد، به او ۲۰ می‌دهم.

پایان ترم از این درس ۲۰ گرفت! استاد هم به او ۲۲ داد تا در تاریخ دانشکده فنی ماندگار شود.

- او شاگرد اول دبیرستان و دانشجوی نمونه دانشگاه بود و مدرک دکترای الکترونیک و فیزیک پلاسمای خودش را با رتبه عالی از بهترین دانشگاه‌های دنیا دریافت کرد.

دکتر مصطفی چمران پس از کسب درجات عالی علمی، با توشه‌ای از دانش و ایمان به خدا، برای خدمت به محرومان لبنان به این کشور سفر کرد و علاوه بر خدمات علمی، آنان را در مبارزه با دشمن همراهی نمود. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و هجوم رژیم بعثی عراق، به ایران بازگشت و بلافاصله راهی جبهه‌های نبرد شد و با شیوه جنگ‌های نامنظم، مانع تسلط دشمن بر مناطق عملیاتی جنوب کشور شد و سرانجام در تاریخ ۱۳۶۰/۳/۳۱ به آرزوی خود که شهادت در راه خدا بود نائل گردید.

– در یکی از راز و نیازهای او آمده است :

خدایا، من باید از نظر علم از همه برتر باشم تا مبدا دشمنان، مرا از این راه طعنه زند. باید به آن سنگدلانی که علم را بهانه کرده‌اند و به دیگران فخر می‌فروشند، ثابت کنم که خاک پای من هم نخواهند شد. باید همه آن تیره‌دلان مغرور و متکبر را به زانو درآورم؛ آن‌گاه که خود خاضع‌ترین و افتاده‌ترین فرد روی زمین باشم ...

خود را امتحان کن

- ۱- علم و دانش چه تأثیری بر موفقیت ما در کارهایمان دارد؟
- ۲- چرا پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، رشد و پیشرفت علمی در کشورمان سرعت بیشتری گرفت؟

پیشنها

درباره زندگی و آثار علمی یکی از دانشمندان مسلمان تحقیق کنید و نتیجه آن را در کلاس بخوانید.

الهی

خداوندا،

بر محمد و آل او درود فرست و ما را از [خشم]
خود در امان دار.

الهی،

با محافظت خود حفظمان کن و به سوی خودت
هدایتمان کن و ما را از خودت دور مساز؛

چرا که هر کسی که تو در امان داشته باشی، سالم
ماند و هر که تو هدایتش کنی، علم یابد و هر که تو به خود
تزدیکش کنی، سود برد.

پروردگارا،

آنکه تو با او دوستی کنی، از فرو گذاردن دیگران
ضروری نبیند؛

و آن کس که تو عطایش کنی، بخل ورزیدن بخیلان،
از او چیزی نکاهد؛

و کسی که تو هدایتش کنی، گمراه کردن فریبکاران
او را گمراه نسازد...

بخش‌هایی از دعای پنجم صحیفه سجاده از امام سجاد علیه السلام

یاران شیطان

درس چهاردهم

سرباز سلام نظامی داد و گفت: جناب فرمانده، الآن مدت زیادی است که شهر را محاصره کرده ایم. سربازان دشمن که در شهر سنگر گرفته اند خیلی از ما قوی ترند. بیشتر نیروهای ما هم کشته و یا زخمی شده اند. آذوقه و مهمات هم رو به پایان است. اگر دشمن از وضعیت ما با خبر شود، با یک حمله همه ما را خواهد کشت. به نظر شما بهتر نیست محاصره شهر را پایان دهیم و برگردیم؟

فرمانده بعد از سکوتی طولانی جواب داد: فردا آخرین نقشه را هم اجرا می کنیم. اگر بی فایده بود، آن وقت برمی گردیم.

همان شب فرمانده تعدادی از اطرافیان مکار و نیرنگ باز خود را به اتاقش دعوت کرد و به آنها گفت: لباس های نظامی تان را عوض کنید و خودتان را به شکل اهالی شهر درآورید. فردا پیش از آنکه آفتاب طلوع کند باید خودتان را به شهر برسانید و در میان مردم نفوذ کنید. وظیفه شما این است که به محافظان شهر اطلاعات غلط بدهید و تا جایی که امکان دارد نگذارید نقشه هایشان را اجرا کنند. شما باید دائماً آنها را از نیروهای نظامی ما بترسانید و ...

چند روزی بیشتر طول نکشید که در همه جای شهر مردم درباره لشکر بزرگی سخن می گفتند که شهر را محاصره کرده و قرار است به زودی به شهر حمله کند. سربازان شهر، یکی یکی از ترس کشته شدن، سنگرها را رها کرده و می گریختند.

در مدتی کوتاه، از آن لشکر قوی و بزرگ، تنها عده کمی سرباز باقی مانده بود که آنها هم به جهت اطلاعات غلط دشمن، دچار سردرگمی شده بودند و توانایی انجام هیچ کاری را نداشتند.

چیزی نمانده بود که فرمانده حيله گر با این نقشه، کار مردم شهر را یکسره کند که ...
— «مردم، فریب این حرف‌ها را نخورید. اگر ما با هم متحد باشیم شکست دشمن بسیار ساده است.»

این‌ها سخنان مرد جهان‌دیده و با تجربه‌ای بود که در بین مردم صحبت می‌کرد:
— «من این فرمانده حيله گر را از سال‌ها پیش می‌شناسم. او هر وقت که نتواند با سربازانش شهری را تصرف کند، عده‌ای از آنها را برای وسوسه و فریب مردم به درون شهر می‌فرستد. مطمئن باشید آنها اکنون از همیشه ضعیف‌تر شده‌اند که به حيله و نیرنگ دست زده‌اند. جوانان شهر را جمع کنید تا برای آخرین حمله به آنها آماده شویم...».

اصلی‌ترین دشمن همه انسان‌ها شیطان است. اما به نظر شما آیا شیطان می‌تواند بدون کمک سربازان نفوذی‌اش، به قلعه روح ما وارد شود و ما را شکست دهد؟
حالا برای چند لحظه چشمانت را ببند و به خودت فکر کن. چگونه انسانی هستی؟

✓ خوشرو؟ راستگو؟ دوراندیش؟ صبور؟ قدردان؟ کوشا؟...

✓ بداخلاق! عجول! ناامید! بی‌حال! کم‌صبر! خودپسند!...

فکر می‌کنی کدام یک از این ویژگی‌ها سربازان شجاع قلعه روح شما هستند؟

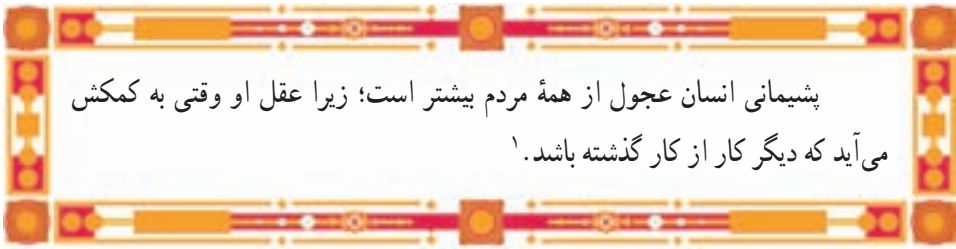
کدام یک سرباز نفوذی شیطان‌اند؟

این درس به معرفی برخی از سربازان شیطان می‌پردازد که مهارت زیادی در نفوذ به قلعه‌های مختلف دارند.

۱- عجله

گاهی در حالی که خیلی عجله داریم، دنبال چیزی می‌گردیم؛ در چنین شرایطی حتی اگر آن چیز در کنار ما هم باشد، معمولاً نمی‌توانیم آن را پیدا کنیم. می‌دانید چرا؟ وقتی دچار شتابزدگی می‌شویم، نمی‌توانیم خوب فکر کنیم و به همین دلیل از تصمیم‌گیری صحیح باز می‌مانیم و هر تصمیمی که می‌گیریم می‌تواند یک اشتباه بزرگ باشد. به همین دلیل است که حضرت علی **علیه السلام** می‌فرماید:

علاوه بر این انسان عجول همواره با مشکل دیگری به نام دوباره کاری نیز روبه‌رو است؛ زیرا کاری که او با عجله و بدون دقت انجام می‌دهد، بی‌نتیجه خواهد بود و دوباره مجبور است وقت و نیروی خود را صرف انجام درست همان کار کند.

فعالیت کلاسی

توضیح دهید در هریک از موارد زیر عجله و شتاب بی‌جا، چه مشکلاتی را ممکن است برای ما به وجود بیاورد؟ در هنگام ...

۱- غذا خوردن

۲- پاسخ به سؤالات امتحان

۳- تصمیم‌گیری در کارها

۴- حرف زدن

۵- عبور از خیابان

۱- غرالحکم، ص ۲۶۶.

چه باید کرد؟

مردی نزد نبی اکرم **صلی الله علیه و آله** آمد و گفت: ای رسول خدا، به من اندرزی

دهید.

– اگر تو را اندرز دهم به آن عمل می کنی؟

– بله.

– آیا واقعاً عمل می کنی؟

– بله.

وقتی این پرسش و پاسخ برای سومین بار انجام شد، رسول گرامی اسلام فرمود:

هرگاه تصمیم گرفتی کاری کنی، اول به نتیجه و عاقبت آن خوب بیندیش. اگر بدی نتیجه خوبی دارد، به تصمیمت عمل کن و اگر بدی نتیجه اش تباهی و بدی است، از آن صرف نظر کن.^۱

بیشتر بدانیم

در کار خیر، حاجت هیچ استخاره نیست!^۲

آیا عجله و شتاب همیشه و در همه حال ناپسند است و یا مواردی هست که عجله در آنها خوب باشد؟

انسانی را تصور کنید که می خواهد پولی را به عنوان صدقه به مستمندی بدهد. اگر او بعد از تصمیمش، فوراً این کار را نکند، شیطان به سراغش می آید و با بزرگ نشان دادن آن صدقه در ذهنش، او را قانع می کند که خودش به آن پول احتیاج بیشتری دارد و الآن وقت این کار نیست و ...

و یا وقتی صدای اذان را می شنویم، بهترین کار این است که کارهای دیگر را

۲- دیوان حافظ.

۱- بحار الأنوار، ج ۶۸، ص ۳۳۹.

متوقف کنیم و فوراً به نماز بایستیم؛ زیرا اگر نمازمان را برای انجام کارهای دیگر به تأخیر بیندازیم، شیطان به طمع می‌افتد و ما را به کارهای دیگر مشغول می‌کند و همین‌طور کارهای دیگر و کارهای بعدی ...

به همین دلیل است که دین اسلام به ما سفارش می‌کند در انجام کارهای نیک هرگز تأخیر و کوتاهی نکنیم و در اولین فرصت آنها را به انجام برسانیم.
آیا شما هم می‌توانید به چند نمونه از این کارها اشاره کنید؟

۲- تنبلی

یکی دیگر از سربازان شیطان که در روح انسان نفوذ می‌کند، تنبلی و سستی است.
امام صادق علیه السلام می‌فرماید :

از تنبلی و بی‌حالی به شدت بپرهیز؛ زیرا که این دو، هم دنیا را از تو خواهند گرفت
و هم آخرت را.^۱

انسان تنبل مانند بقیه مردم، از نعمت‌های ارزشمند خداوند برخوردار است. اما بدون اینکه برای هدف درستی تلاش کند، عمر، سلامتی و بقیه نعمت‌هایش را بیهوده هدر می‌دهد و از آنها کمتر استفاده می‌کند. او در درس خواندن کوتاهی می‌کند، در کارهای خانه به خانواده‌اش کمک نمی‌کند، نمازش را به موقع نمی‌خواند و به نظافت و پاکیزگی کمتر اهمیت می‌دهد و با بی‌نظمی و بی‌حالی، همواره اطرافیانش را به زحمت می‌اندازد.

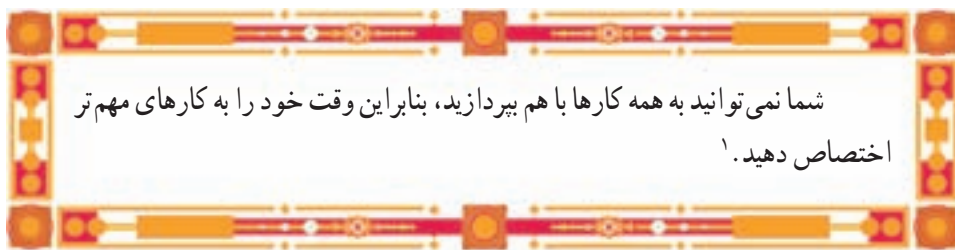
فعالیت کلاسی

به نظر شما راه مقابله با این سرباز شیطان چیست؟ درباره این پرسش با دوستانتان در کلاس گفت‌وگو کنید.

یکی از بهترین راه‌های مقابله با تنبلی تهیه برنامه مناسب و عمل به آن است. کسی که برنامه درستی برای کارهایش نداشته باشد خود به خود دچار آشفتگی و سردرگمی می‌شود. اکنون باید ببینیم ما چگونه می‌توانیم برای خودمان یک برنامه مناسب تهیه کنیم؟

امیر مؤمنان حضرت علی **علیه السلام** می‌فرماید :

از این حدیث چه می‌فهمید؟
به نظر شما این حدیث چه ارتباطی با برنامه‌ریزی دارد؟

برنامه‌ریزی

برای برنامه‌ریزی پیش از هر چیز، باید ببینیم کارهایی که در یک شبانه روز باید انجام دهیم چیست؟ آنها را در برگه‌ای یادداشت می‌کنیم. سپس در کنار کارهایی که مهم‌تر از بقیه هستند علامتی می‌زنیم. توجه داشته باشید که ما باید اول کارهای مهم‌تر را انجام دهیم و اگر برایمان وقتی باقی ماند به کارهای دیگر پردازیم.

به این اصل مهم برنامه‌ریزی، اولویت بندی گفته می‌شود. اولویت بندی موضوعی است که در حدیث حضرت علی **علیه السلام** به آن اشاره شد. تعیین مهم‌ترین کارها و تلاش برای انجام منظم آنها، گام اول برای مقابله با تنبلی است.

۱- شرح نهج البلاغه، ج ۲۰، ص ۳۱۴.

- ۱- دشمنان خارجی در چه صورتی می‌توانند ما را شکست دهند؟
- ۲- چرا انسان عجول نمی‌تواند تصمیم‌های درستی بگیرد؟
- ۳- دو راه مقابله با عجله و شتاب‌زدگی را بنویسید.
- ۴- توضیح دهید شخص تنبل چگونه هم دنیا و هم آخرت را از دست می‌دهد؟

پیشنهادهای

- ۱- احادیث زیر را با دقت بخوانید و با استفاده از آنها - که هر یک به اصلی از اصول برنامه‌ریزی اشاره دارد - برنامه مناسبی برای خودتان تهیه کنید.
- برای این کار می‌توانید از دیگران نیز کمک بگیرید.
- ۱- هر کاری که برای انجام آن وقتی را معین نکنی دچار تأخیر خواهد شد.^۱
- ۲- کسی که خودش را به حساب‌رسی از خود عادت دهد، در انجام کارهایش سست نخواهد شد.^۲
- ۳- کار اندکی که پیوسته انجام شود، بهتر از کارهای بسیاری است که گاهی انجام شوند و گاهی نشوند.^۳

۱- نهج البلاغه، حکمت ۲۸۵.

۲ و ۳- غرر الحکم.